Adolygiad Timms o Daliad Annibyniaeth Personol (PIP):
Iaith a Geirfa

1. **12 piler byw'n annibynnol**
   Datblygwyd y 12 piler byw'n annibynnol gan bobl anabl trwy'r mudiad byw'n annibynnol ac maent wedi'u seilio ar y model cymdeithasol o anabledd. Maent yn nodi'r amodau sy'n ofynnol i bobl anabl allu byw'n annibynnol, gwneud penderfyniadau gwybodus am eu bywyd, ymarfer dewis a rheolaeth, a chael eu cynnwys yn llawn mewn cymdeithas. Mae'r fframwaith yn cydnabod bod annibyniaeth yn cael ei gyflawni trwy fynediad at y gefnogaeth, gwasanaethau a newidiadau amgylcheddol sy'n galluogi dinasyddiaeth gyfartal, yn hytrach na thrwy hunangynhaliaeth unigol.

   Y 12 piler byw'n annibynnol yw:
   1. gwybodaeth briodol a hygyrch
   2. incwm digonol
   3. darpariaethau iechyd a gofal cymdeithasol priodol a hygyrch
   4. system drafnidiaeth gwbl hygyrch
   5. mynediad llawn i'r amgylchedd
   6. darpariaeth ddigonol o gymhorthion technegol ac offer
   7. argaeledd tai hygyrch ac wedi'u haddasu
   8. darparu cymorth personol digonol
   9. argaeledd addysg a hyfforddiant cynhwysol
   10. cyfle cyfartal ar gyfer cyflogaeth
   11. argaeledd eiriolaeth annibynnol a hunaneiriolaeth
   12. argaeledd cwnsela gan gymheiriaid

2. **Addasiadau rhesymol**
   Addasiadau a chymorth a ddarperir i gael gwared ar neu leihau rhwystrau a brofir gan bobl anabl, gan eu galluogi i gael mynediad at wasanaethau, cyfleoedd a gweithgareddau ar sail gydradd ag eraill. Mae gan DWP ddyletswydd gyfreithiol i wneud addasiadau rhesymol i sicrhau bod gwasanaethau yn hygyrch.

3. **Adolygiad o'r dyfarniad**
   Mae pob dyfarniad yn destun adolygiad, naill ai o bryd i'w gilydd neu os yw'r hawlydd yn rhoi gwybod am newid yn ei gyflwr neu amgylchiadau. Mae adolygiad dyfarniad yn asesiad i wirio a yw'r cyflwr iechyd neu'r nam yn dal i effeithio ar berson yn yr un modd neu os yw ei anghenion wedi newid, ac a yw'r unigolyn yn cael y dyfarniad cywir.

4. **Adolygiad Timms**
   Adolygiad dan arweiniad y llywodraeth o'r asesiad PIP, wedi'i gyd-gadeirio gan Syr Stephen Timms, Dr Clenton Farquharson a Sharon Brennan, a gyd-gynhyrchwyd gyda'r grŵp llywio.
   Mae'r **Adolygiad** yn cyfeirio at yr Adolygiad Timms.

5. **Adroddiad asesu**
   Mae pob cais newydd i PIP yn cael ei asesu gan Weithiwr Iechyd Proffesiynol. Ar ôl ystyried yr holl wybodaeth a thystiolaeth cais, maent yn cynhyrchu adroddiad asesu, sy'n cynnwys gwybodaeth am amgylchiadau'r hawlydd ac argymhellion ar y meini prawf asesu. Defnyddir hyn i gefnogi penderfyniad DWP ar ddyfarniad PIP.

6. **Ailystyriaeth Orfodol (MR)**
   Y cam cyntaf i herio penderfyniad a wnaed gan y DWP am gais PIP.

7. **Amodoldeb**
   Pan fydd mynediad, neu hawl barhaus i, budd-dal yn dibynnu ar ymgymryd â gweithgaredd neu gymryd rhan mewn gweithgaredd neu ymgysylltu â chymorth.

8. **Anabledd/anabl a nam**

   i. **Anabledd**
   O dan y model cymdeithasol, anabledd yw'r profiad o anfantais, allgáu neu gyfranogiad cyfyngedig sy'n codi pan fydd pobl sydd â namau a chyflyrau iechyd yn dod ar draws rhwystrau mewn cymdeithas. Gall person ddisgrifio ei hun fel anabl pan fydd y rhwystrau hyn, a allai fod yn gorfforol, sefydliadol, agweddol, cyfathrebu neu systemig, yn effeithio ar eu gallu i gymryd rhan yn llawn ac yn gyfartal mewn cymdeithas.

   At ddibenion cyfreithiol, diffinnir anabledd yn Neddf Cydraddoldeb 2010 (sy'n berthnasol yng Nghymru, Lloegr a'r Alban) fel nam corfforol neu feddyliol sy'n cael effaith andwyol sylweddol a hirdymor ar allu person i gynnal gweithgareddau arferol o ddydd i ddydd. Darperir amddiffyniadau tebyg yng Ngogledd Iwerddon drwy Ddeddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd 1995.

   ii. **Nam**
   O dan y model cymdeithasol, mae nam yn gyflwr corfforol, synhwyraidd, gwybyddol, niwroamrywiol neu iechyd meddwl sy'n effeithio ar allu person i gyflawni gweithgareddau o ddydd i ddydd, tra bod anabledd yn cyfeirio at y rhwystrau a grëwyd gan gymdeithas sy'n cyfyngu ar gyfranogiad a chynhwysiant. Mae pobl yn anabl gan amgylcheddau, gwasanaethau, systemau ac agweddau anhygyrch, yn hytrach na chan eu nam yn unig.

9. **Anabledd dysgu**
   Cyflwr gydol oes sy'n effeithio ar sut mae person yn dysgu, deall a phrosesu gwybodaeth. Mae anableddau dysgu yn amrywio rhwng unigolion a gellir eu dosbarthu fel mwyn, cymedrol, difrifol neu ddwfn. Efallai y bydd angen amser ychwanegol, cefnogaeth, gwybodaeth hygyrch neu addasiadau rhesymol ar bobl ag anableddau dysgu i gymryd rhan lawn mewn addysg, cyflogaeth, bywyd cyhoeddus ac agweddau eraill ar gymdeithas. Mae'r rhwystrau maen nhw'n eu profi yn aml yn deillio o'r ffordd y mae gwasanaethau, systemau ac amgylcheddau wedi'u cynllunio yn hytrach nag o'u hanabledd dysgu yn unig. Gellir defnyddio'r term anabledd deallusol neu nam deallusol hefyd a dyma'r derminoleg a ffefrir mewn rhai rhannau o'r byd.

10. **Angen**
    Y gofyniad am gefnogaeth, cymorth, addasiadau, gwasanaethau, neu adnoddau sy'n galluogi person i gymryd rhan lawn mewn bywyd bob dydd, ymarfer dewis a rheolaeth, cynnal annibyniaeth, a rheoli effeithiau eu cyflwr iechyd hirdymor neu anabledd.
    Mae **angen heb ei ddiwallu** yn digwydd pan nad yw'r gofynion hynny'n cael eu bodloni'n llawn, boed oherwydd nad yw cymorth ar gael, anhygyrch, annigonol,

amhriodol, anfforddiadwy, neu'n dibynnu ar feini prawf cymhwysedd nad ydynt yn adlewyrchu amgylchiadau'r person.

11. Anghenion/cyflyrau cymhleth

Unigolion y mae eu profiadau yn cael eu llunio gan ffactorau lluosog, sy'n gorgyffwrdd a all effeithio ar eu mynediad at gyfleoedd, gwasanaethau a chymorth. Gall y rhain gynnwys namau, cyflyrau iechyd, oedran, rhyw, ethnigrwydd, ffydd, cyfeiriadedd rhywiol, amgylchiadau economaidd-gymdeithasol, cyfrifoldebau gofalu, ansicrwydd tai, neu ffactorau personol a chymdeithasol eraill. Gall rhyngweithio y ffactorau hyn greu profiadau gwahanol a gall fod angen dulliau mwy cydgysylltiedig a phersonol a chyfannol i gefnogi.

Yng nghyd-destun PIP, gall hyn gynnwys pobl y mae eu hanghenion yn deillio o namau iechyd cymhleth neu lluosog neu gyflyrau iechyd hirdymor, yn enwedig pan fo'r rhain yn arwain at effeithiau sylweddol, amrywiol neu rhyng-gysylltiedig ar fywyd bob dydd, symudedd, annibyniaeth a chyfranogiad.

12. Annibyniaeth

Gallu person i ymarfer dewis a rheolaeth dros ei fywyd, gwneud penderfyniadau, a dilyn nodau personol gyda chefnogaeth briodol lle bo angen, mewn ffordd sy'n gwneud y mwyaf o ymreolaeth, cyfranogiad a lles. Nid yw'n golygu byw ar ei ben ei hun neu heb gymorth, ond yn hytrach gyda'r gefnogaeth, y cyfleoedd a'r mynediad sydd eu hangen i gymryd rhan yn llawn mewn cymdeithas a byw mewn ffordd sy'n adlewyrchu dewisiadau ac amgylchiadau person.

13. Anhawster dysgu

Llai o allu ar gyfer math penodol o ddysgu, gan gynnwys cyflyrau fel dyslecsia, dyscalculia, dyspracsia ac ADHD. Mae hyn yn wahanol i anabledd dysgu, a gall person ag anabledd dysgu hefyd fod ag un neu fwy o anawsterau dysgu.

14. Argymhelliad

Newid neu weithred arfaethedig sy'n deillio o dystiolaeth a chanfyddiadau'r Adolygiad gyda'r bwriad o lywio'r gwaith o ddylunio a darparu budd-dal anabledd diwygiedig sy'n gwella canlyniadau, profiadau a chyfleoedd i bobl anabl ac yn meithrin ymddiriedaeth yn y system.
Argymhellion yn yr adroddiad hwn yw rhai y grŵp llywio ac nid ydynt yn bolisi'r llywodraeth.

15. Asesiad effaith

Yn y budd-dal diwygiedig arfaethedig, byddai asesiad effaith yn gwerthuso effeithiau cyflwr iechyd neu anabledd yn y byd go iawn ar fywyd bob dydd, symudedd, annibyniaeth a lles unigolyn, gan gynnwys y costau ychwanegol y gallant eu hwynebu o ganlyniad i'w anabledd neu gyflwr iechyd.

16. Asesiad swyddogaethol neu asesiad iechyd

Y gwerthusiad o sut mae cyflwr iechyd neu anabledd yn effeithio ar allu person i gyflawni gweithgareddau bob dydd. Mae'r rhain yn cael eu cynnal gan weithiwr iechyd proffesiynol ac fe'u cynhelir naill ai'n bersonol, drwy fideo neu dros y ffôn, neu maent yn seiliedig ar bapur. Mae'r penderfyniad ar yr cais yn cael ei wneud gan reolwr achos DWP.

17. Asesu

Y broses o gasglu ac ystyried gwybodaeth am amgylchiadau, anghenion unigolyn, ac effaith ei gyflwr iechyd neu nam ar eu bywyd bob dydd i lywio penderfyniadau am gymorth, cymhwysedd, a chanlyniadau priodol. Dylai asesiadau fod yn deg, hygyrch ac ymatebol i anghenion unigol.

18. Atgyfeirio

Proses o gymryd camau gweithredol i gyfarwyddo a chysylltu unigolion â'r gwasanaethau, y cymorth neu'r sefydliadau sy'n gallu helpu i ddiwallu eu hanghenion, gan gynnwys eu helpu i gael mynediad at y gwasanaethau hynny ac ymgysylltu â nhw lle bo hynny'n briodol.

19. Budd-dal heb brawf modd

Budd-dal gwladwriaethol lle nad yw cymhwysedd yn cael ei bennu gan incwm, cynilion neu gyfalaf person. Mae PIP yn fudd-dal heb brawf modd.

20. Budd-dal na ellir ei drethu

Budd-dal y wladwriaeth lle nad yw taliadau yn cael eu hystyried yn incwm trethadwy. Mae PIP yn cael ei ystyried yn fudd-dal na ellir ei drethu.

21. Byw'n annibynnol

Gallu pobl anabl i gael rhyddid, urddas, dewis a rheolaeth dros eu bywydau. Mae'n adlewyrchu'r egwyddor y dylai pobl anabl gael cyfleoedd gwirioneddol i gymryd rhan mewn cymdeithas a'r gallu i wneud penderfyniadau am eu bywydau eu hunain a dilyn nodau personol ar sail gydradd â phobl nad ydynt yn anabl. Nid yw byw'n annibynnol yn cael ei ddiffinio gan a yw person yn byw ar ei ben ei hun neu gan bresenoldeb neu absenoldeb cefnogaeth. Yn hytrach, mae'n dibynnu ar gael mynediad at yr adnoddau a'r gefnogaeth sydd eu hangen i ymarfer dewis a rheolaeth ac i gymryd rhan lawn mewn cymdeithas, a fydd yn edrych yn wahanol i wahanol bobl yn ôl eu hamgylchiadau, dewisiadau a dyheadau.

22. Clinigydd

Gweithiwr gofal iechyd proffesiynol cymwysedig sy'n darparu gofal, diagnosis a thriniaeth i gleifion. Mae enghreifftiau'n cynnwys meddygon, nyrsys, ffisiotherapyddion, therapyddion galwedigaethol, fferyllwyr, a pharafeddygon.

23. Costau ychwanegol

Y costau ychwanegol ariannol sy'n aml yn anochel y gall person neu aelwyd anabl eu hwynebu i gyflawni'r un safon byw a lefel cyfranogiad mewn cymdeithas â pherson neu aelwyd nad yw'n anabl. Gall y costau hyn ddeillio'n uniongyrchol o nam neu gyflwr iechyd person, neu o ganlyniad i rwystrau a grëwyd gan amgylcheddau, gwasanaethau a systemau anhygyrch.

24. Croestoriadoldeb (Croestoriadedd)

Y ffordd y gall nodweddion lluosog person gyfuno a rhyngweithio, gan arwain at ffurfiau gorgyffwrdd o anfantais neu fraint.

25. Cyd-ddylunio

Mae cyd-ddylunio yn fath benodol o gyd-gynhyrchu sy'n canolbwyntio ar ddatblygu, profi a mireinio cynigion, gwasanaethau neu brosesau gyda'r bobl a fydd yn eu defnyddio neu a fydd yn cael eu heffeithio ganddynt.

26. Cyd-gadeiryddion

Y tri unigolyn sy'n gyfrifol am gefnogi'r broses gydgynhyrchu, darparu cyfeiriad strategol, gwneud penderfyniadau a rennir ac arweinyddiaeth gyffredinol ac argymhellion terfynol ar gyfer yr Adolygiad. Mae gan gyd-gadeiryddion hefyd gyfrifoldebau hwyluso ychwanegol, gan gynnwys cydlynu cyfarfodydd, cyswllt rhwng y grŵp llywio, hwyluswyr cyd-gynhyrchu ac ysgrifenyddiaeth a chefnogi cyfranogiad aelodau eraill y grŵp.

27. Cyd-gynhyrchu

Ffordd o weithio lle mae pobl â phrofiad byw, ymarferwyr, llunwyr polisi, a chomisiynwyr a rhanddeiliaid eraill yn gweithio gyda'i gilydd fel partneriaid cyfartal i lunio penderfyniadau, argymhellion ac atebion. Mae cyd-gynhyrchu yn seiliedig ar bŵer a rennir, parch i'r ddwy ochr, a chydnabyddiaeth bod y wybodaeth a gafwyd trwy brofiad byw yr un mor werthfawr ag arbenigedd proffesiynol a thechnegol. Mae wedi'i wreiddio mewn hawliau, urddas, tegwch ac mae'n cydnabod bod y rhai yr effeithir arnynt fwyaf gan bolisi neu wasanaeth yn y sefyllfa orau i helpu i'w ddylunio, ei brofi a'i wella.

28. Cyfeirio

Darparu gwybodaeth am wasanaethau, sefydliadau neu ffynonellau cymorth perthnasol a allai helpu person. Mae cyfeirio yn helpu pobl i ddeall pa gymorth sydd ar gael a sut y gallant gael gafael arni, tra'n gadael y penderfyniad i gysylltu â'r gwasanaethau hynny gyda'r unigolyn.

29. Cyfiawnder Anabledd

Mae cyfiawnder anabledd yn ddull sy'n adeiladu ar sylfeini deddfwriaeth hawliau anabledd trwy gydnabod bod anabledd yn croestorri â nodweddion, hunaniaethau a phrofiadau bywyd eraill. Er bod hawliau anabledd wedi gweithio'n bennaf ar amddiffyniadau cyfreithiol a thriniaeth gyfartal, mae cyfiawnder anabledd yn pwysleisio cyfrifoldeb a rhannu undod traws-anabledd. Mae'n anelu at greu systemau a chymunedau cynhwysol a hygyrch sy'n cynnwys y rhai yr effeithir arnynt fwyaf gan rwystrau wrth lunio penderfyniadau. Yng nghyd-destun yr Adolygiad, mae cyfiawnder anabledd yn golygu dylunio PIP gyda phobl anabl i sicrhau bod y system yn cydnabod y costau a'r rhwystrau ychwanegol y maent yn eu profi, yn parchu urddas, ac yn cryfhau dewis, rheolaeth a chyfranogiad mewn bywyd bob dydd. Mae hefyd yn gofyn am sylw arbennig i bobl y gall eu hamgylchiadau a'u hanghenion gael eu deall yn llai da neu eu hanwybyddu fel arall.

30. Cyflwr iechyd hirdymor/cyflwr cronig

Mae cyflwr iechyd hirdymor (a elwir hefyd yn gyflwr cronig) yn cyflwr iechyd corfforol neu feddyliol sy'n para, neu a ddisgwylir iddo bara, am gyfnod estynedig, yn aml blynyddoedd neu ddegawdau. Er y gall rhai cyflyrau wella, mynd i ryddhad neu gael eu trin yn llwyddiannus, gall eraill fod gydol oes, a gallant effeithio ar fywyd bob dydd person i raddau amrywiol. Gall cyflyrau iechyd hirdymor fod angen rheolaeth barhaus, fel meddyginiaeth, therapïau (e.e. ffisiotherapi, therapi

ymddygiad gwybyddol), adsefydlu, newidiadau ffordd o fyw, technoleg gynorthwyol, neu fathau eraill o gefnogaeth.

31. Cyflwr iechyd meddwl

Cyflwr iechyd sy'n effeithio ar les emosiynol, seicolegol neu feddyliol person, gan gynnwys eu meddyliau, eu teimladau, eu hymddygiad a'u gallu i reoli eu bywyd bob dydd. Gall cyflyrau iechyd meddwl effeithio ar bobl mewn gwahanol ffyrdd ac i raddau gwahanol a gallant fod dros dro, ailadroddus neu hirdymor.

32. Cyflwr sylfaenol

Y prif gyflwr iechyd corfforol neu feddyliol, anabledd, neu nam wedi'i nodi fel un sy'n cael yr effaith fwyaf ar allu'r hawlydd i gyflawni'r gweithgareddau bywyd bob dydd a/neu symudedd a ystyrir fel rhan o asesiad PIP. Pan fydd gan berson gyflyrau neu namau lluosog, y prif gyflwr yw'r un yr ystyrir ei fod â'r effaith gyffredinol fwyaf arwyddocaol, er y dylid ystyried effeithiau cyfunol yr holl gyflyrau a namau.

33. Cyflyrau amrywiol

Cyflyrau iechyd meddwl neu gorfforol sy'n gronig, hirdymor ac nad ydynt yn dilyn patrwm sefydlog. Maent yn cael eu nodweddu gan amrywiadau sylweddol, anrhagweladwy mewn difrifoldeb, amlder ac effaith swyddogaethol symptomau dros amser.

34. Cyflyrau gydol oes a/neu ddirywiol

Cyflyrau sy'n barhaol neu'n gynyddol ac sy'n annhebygol o wella dros amser.

35. Cyflyrau llai gweladwy

Cyflwr corfforol, meddyliol, niwrolegol neu gyflwr iechyd neu nam arall nad yw'n amlwg ar unwaith i eraill. Gall pobl sydd â chyflyrau llai gweladwy wynebu rhwystrau, camddealltwriaeth neu ddiffyg cymorth priodol oherwydd nad yw eu profiadau a'u hanghenion bob amser yn cael eu cydnabod neu eu deall. Mae'r termau anableddau cudd a chyflyrau cudd hefyd yn cael eu defnyddio'n gyffredin. Cyflwynwyd y llinyn blodyn haul i gefnogi cyflyrau llai gweladwy ac i'w gydnabod yn fwy cyffredin.

36. Cyflyrau lluosog

Presenoldeb dau neu fwy o gyflyrau iechyd a brofwyd gan yr un person ar yr un pryd. Gall y rhain gynnwys cyflyrau iechyd corfforol, cyflyrau iechyd meddwl, cyflyrau niwrolegol, niwrowahaniaethau, neu namau eraill, a gallant ryngweithio mewn ffyrdd sy'n effeithio ar iechyd, bywyd bob dydd, anghenion cymorth a phrofiad o wasanaethau. Gellir cyfeirio at gyflyrau lluosog hefyd fel cyflyrau iechyd cydredol.

37. Cyfranogiad

Cael y rhyddid, yr adnoddau, y cyfleoedd hygyrch a'r gefnogaeth i gymryd rhan mewn bywyd bob dydd yn y ffyrdd sy'n bwysig i unigolyn, gan gynnwys byw'n annibynnol, addysg, perthnasoedd, bywyd cymunedol, gweithgarwch corfforol a chyflogaeth. Gall cyfranogiad edrych yn wahanol i wahanol bobl a dylid ei ystyried yng nghyd-destun amgylchiadau, dewisiadau ac anghenion unigolyn.

38. Cylch Gorchwyl
Y ddogfen sy'n diffinio pwrpas, cwmpas, amcanion ac egwyddorion arweiniol Adolygiad Timms a sut y dylid ymgymryd â hyn trwy ddull cyd-gynhyrchu.

39. Cymhwysedd meini prawf
Y meini prawf a ddefnyddir i benderfynu a all person fod yn gymwys ar gyfer PIP. Mae'r rhain yn cynnwys gofynion statudol yn ogystal â meini prawf asesu.

40. Cymorth
Yr help, y cymorth neu'r gefnogaeth a ddarperir gan berson arall i wneud tasg neu sefyllfa yn haws neu'n bosibl. Gall hyn fod yn berthnasol i'r broses o wneud cais am PIP, lle gall un person gael help gan un arall i lenwi ei gais, ac i sefyllfaoedd mewn bywyd bob dydd, lle gall person cael cymorth i gwblhau gweithgaredd. Gall yr help hwn gynnwys gwneud rhywfaint, ond nid o reidrwydd y cyfan, o'r gweithgaredd ar gyfer y person sy'n cael cymorth.

41. Cymorth wedi'i deilwra
Cymorth sydd wedi'i deilwra i ddiwallu anghenion a dewisiadau penodol person ac sy'n seiliedig ar yr hyn sy'n bwysicaf iddynt fel unigolyn.

42. Cymhorthion a Chyfarpar
Unrhyw ddyfais sy'n helpu person i gyflawni gweithgaredd neu'n lleihau effeithiau nam, fel rheiliau cydio, prosthesis, ffyn cerdded neu chyllell a ffyrc wedi'i addasu.

43. Darparwyr Asesu
Cwmnïau sydd wedi'u contractio i gynnal y Gwasanaeth Asesu Swyddogaethol. Maent yn cynnal asesiadau swyddogaethol PIP, ynghyd ag asesiadau budd-dal eraill, ar ran DWP. Y Darparwyr Asesu presennol yw Ingeus, Capita, Serco a Maximus.

44. DDPOs (Sefydliadau Pobl F/fyddar ac Anabl) / DPOs (Sefydliadau Pobl Anabl)
Sefydliadau sy'n cael eu harwain, eu cyfarwyddo a'u llywodraethu gan bobl fyddar ac anabl eu hunain, sy'n eirioli dros yr hawliau, diddordebau, anghenion a phrofiadau byw pobl anabl, yn seiliedig ar y model cymdeithasol o anabledd. Maent yn chwarae rhan bwysig mewn eiriolaeth, cymorth gan gymheiriaid, datblygu polisi, dylunio gwasanaethau, a herio rhwystrau sy'n analluogi pobl mewn cymdeithas. Er mwyn cael eu cydnabod fel DDPO, mae o leiaf 75% o gorff llywodraethu sefydliad a 50% o'i staff fel arfer yn bobl fyddar/d neu anabl, ac mae'n rhaid i'r sefydliad ddarparu gwasanaethau ar gyfer neu weithio ar ran pobl fyddar/d ac anabl.

45. Deallusrwydd artiffisial
Yn y cyd-destun hwn, y defnydd o dechnoleg i gefnogi casglu tystiolaeth a phrosesau gweinyddol sy'n gysylltiedig â cheisiadau PIP a gwneud penderfyniadau, tra'n sicrhau bod pobl yn parhau i fod yn gyfrifol am benderfyniadau terfynol.

46. Dewis a rheolaeth
Cydnabod unigolion fel arbenigwyr yn eu bywydau eu hunain, gan eu cefnogi i

gael mwy o gyfrwng mewn penderfyniadau am eu hasesiad, eu cefnogaeth a'u canlyniadau. Dylid ei alluogi trwy wybodaeth hygyrch, prosesau hyblyg, a dulliau sy'n adlewyrchu amgylchiadau, dewisiadau a nodau unigol.

47. Disgrifyddion

Mae pob gweithgaredd yn cynnwys cyfres o ddisgrifyddion sy'n disgrifio lefelau cynyddol o anhawster gyda chyflawni'r gweithgaredd.

48. Dyfarniad(au)

Y penderfyniad a wnaed gan y DWP ynghylch a yw hawlydd yn gymwys am PIP ac ar ba gyfradd.

Y cydrannau cyfredol y gallai hawlydd fod yn gymwys amdanynt yw:

i. **Bywyd Bob Dydd** - cymorth gyda gweithgareddau bob dydd;
ii. **Symudedd** - cymorth gyda symud o gwmpas.

Gall hyd dyfarniad fod:

iii. **Cyfnod penodol** – yn seiliedig ar y tebygolrwydd o newid yng nghyflwr hawlydd;
iv. **Parhaus** – mewn achosion eithriadol lle mae'r cyflwr yn annhebygol o wella.

Gellir gwneud y gyfradd talu ar gyfer pob cydran naill ai ar:

v. **Cyfradd safonol** – ar gyfer gallu cyfyngedig;
vi. **Cyfradd uwch** – ar gyfer gallu cyfyngedig iawn.

Nid yw cydrannau, hyd a chyfraddau ar gyfer y budd-dal diwygiedig arfaethedig wedi'u penderfynu eto.

49. Ecwiti

Sicrhau bod systemau, gwasanaethau a chymorth yn cael eu cynllunio a wedi'i ddarparu mewn ffyrdd sy'n cyfrif am anghenion, amgylchiadau a rhwystrau gwahanol, gan alluogi pob unigolyn i gymryd rhan yn gyfartal, cynnal annibyniaeth, ymarfer dewis a rheolaeth, a chael eu trin ag urddas, tra'n cydnabod y gallai fod angen mwy o gefnogaeth ar rai pobl er mwyn cael mynediad at yr un cyfleoedd ag eraill.

50. Egwyddorion

Y gwerthoedd craidd, safonau, ac amcanion sy'n arwain sut y datblygwyd, aseswyd a chytunwyd ar argymhellion Adolygiad Timms.

51. Eiriolaeth

Cymorth annibynnol sy'n helpu pobl i ddeall eu dewisiadau, cyfathrebu eu hanghenion, eu barn a'u dewisiadau, a chymryd rhan lawn mewn penderfyniadau sy'n effeithio arnynt. Dylai eiriolaeth gryfhau dewis, rheolaeth, urddas ac annibyniaeth trwy sicrhau bod llais person yn cael ei glywed, ei ddeall a'i barchu.

52. Fframwaith

Dull strwythuredig a ddefnyddir yn yr Adolygiad i lywio dadansoddi, asesu a gwneud penderfyniadau mewn ffordd gyson a systematig. Mae'r fframweithiau

sy'n llywio'r Adolygiad hwn yn cynnwys model cymdeithasol anabledd, UNCRPD, cyfiawnder anabledd a'r 12 piler byw'n annibynnol.

53. Fframwaith chwe phrawf

Set o chwe phrawf wedi'i ddatblygu gan y grŵp llywio a'i ddefnyddio i wirio a yw argymhelliad yn debygol o wella canlyniadau i bobl anabl. Mae'r profion yn helpu i sicrhau bod argymhellion yn deg, ymarferol, yn seiliedig ar dystiolaeth, ac y gellir eu darparu a'u cynnal dros amser. Bwriad y maent yw llywio dylunio, gweithredu a monitro yr argymhellion.

54. Grŵp llywio

Grŵp o 12 aelod a thri chyd-gadeirydd a arweiniodd y broses gyd-gynhyrchu, gan ddarparu cyfeiriad strategol, gwneud penderfyniadau a rennir, ac arweinyddiaeth gyffredinol ac argymhellion terfynol ar gyfer yr Adolygiad. Mae'r grŵp llywio yn dwyn ynghyd ystod amrywiol o brofiadau ac arbenigedd – roedd gan y mwyafrif helaeth o'r grŵp brofiad byw o anabledd.

55. Gweithgaredd (corfforol)

Gellir defnyddio gweithgaredd hefyd i gyfeirio at weithgaredd corfforol, a ddiffinnir gan Sefydliad Iechyd y Byd fel unrhyw symudiad corfforol a gynhyrchir gan gyhyrau ysgerbydol sy'n gofyn am wariant egni. Mae gweithgaredd corfforol yn cyfeirio at bob math o symudiad ar ddwyster cymedrol ac egnïol. Gellir ei wneud ar unrhyw lefel sgiliau ac er mwyn mwynhad unrhyw un.

56. Gweithgaredd (mewn perthynas â chais PIP)

Tasg bywyd bob dydd neu symudedd y mae person sy'n gwneud cais am PIP yn cael ei asesu yn ei erbyn i benderfynu sut mae eu cyflwr iechyd neu anabledd yn effeithio arnynt. Ar hyn o bryd mae 12 gweithgaredd wedi'u hasesu o dan PIP.

Gweithgareddau bywyd bob dydd:

- paratoi bwyd
- cymryd maeth
- rheoli therapi neu fonitro cyflwr iechyd
- golchi ac ymolchi
- rheoli anghenion toiledau neu anymataliaeth
- gwisgo a dadwisgo
- cyfathrebu ar lafar
- darllen a deall arwyddion, symbolau a geiriau
- ymgysylltu â phobl eraill wyneb yn wyneb
- gwneud penderfyniadau cyllidebu

Gweithgareddau symudedd:

- cynllunio a dilyn teithiau
- symud o gwmpas

Mae pob gweithgaredd yn cynnwys cyfres o ddisgrifyddion sy'n disgrifio lefelau cynyddol o anhawster gyda chyflawni'r gweithgaredd.

57. Gweithgareddau bywyd bob dydd

Set o weithgareddau swyddogaethol sy'n gysylltiedig â gweithgareddau bywyd bob dydd, wedi'u hasesu i bennu cymhwysedd ar gyfer elfen bywyd bob dydd PIP.

58. Gweithgareddau symudedd

Gweithgareddau sy'n gysylltiedig â dilyn taith a symud o gwmpas yn gorfforol, wedi'u hasesu i bennu cymhwysedd ar gyfer elfen symudedd PIP.

59. Gweithiwr Iechyd Proffesiynol

Clinigydd cofrestredig sydd wedi'i hyfforddi mewn asesiadau swyddogaethol (e.e. nyrs, ffisiotherapydd, therapydd galwedigaethol, meddyg) a gyflogir gan un o'r Darparwyr Asesu i gynnal asesiadau PIP a chynhyrchu adroddiadau asesu seiliedig ar dystiolaeth i'w defnyddio gan reolwyr achosion DWP.

60. Gofalwyr

Unrhyw un sy'n rhoi help a chymorth â thâl neu ddi-dâl i aelod o'r teulu, partner, ffrind, cymydog, neu unigolyn arall sydd angen cymorth i gynnal gweithgareddau dyddiol, cymryd rhan mewn cymdeithas, neu fyw'n annibynnol.

61. Hawlydd/cwsmer

Unigolyn sy'n gwneud cais am neu sy'n cael PIP neu fudd-dal DWP arall. Gellir defnyddio'r term 'ymgeisydd' hefyd i gyfeirio at unigolyn sy'n gwneud cais am PIP neu fudd-dal DWP arall.

62. Hygyrch

Pan fydd amgylcheddau, gwasanaethau, systemau, gwybodaeth, a chyfleoedd yn cael eu cynllunio neu eu haddasu fel y gall pobl fyddar ac anabl a phobl sydd â chyflyrau iechyd hirdymor gymryd rhan yn llawn, yn annibynnol, yn ddiogel ac gydag urddas, heb wynebu rhwystrau neu anfantais y gellir eu hosgoi.

63. Iechyd meddwl

Lles emosiynol, seicolegol a chymdeithasol person, sy'n dylanwadu ar sut maen nhw'n meddwl, yn teimlo, yn meithrin a chynnal perthnasoedd ac yn gwneud penderfyniadau. Mae gan bawb iechyd meddwl, a all amrywio dros amser a chael ei ddylanwadu gan eu profiadau personol, eu hamgylchiadau a'u hamgylchedd.

64. Llwybr asesu

Gwahanol lwybrau drwy'r budd-dal diwygiedig arfaethedig y gall unigolyn gael ei gyfeirio ato yn dibynnu ar ei anghenion a'i amgylchiadau.

65. Llwybr cyflym

Yn y budd-dal diwygiedig arfaethedig byddai hyn yn llwybr cyflymach trwy'r system budd-daliadau PIP i bobl sydd â chyflyrau difrifol, tystiolaeth dda y mae eu heffaith ar eu bywyd bob dydd yn glir. Mae hyn yn cynnwys i bobl sy'n cael gofal diwedd oes. Y nod yw darparu mynediad amserol at gymorth gyda llai o ofynion asesu a llai o faich gweinyddol.

66. Meini prawf asesu

Er mwyn pennu hawl i PIP, mae anghenion a gallu swyddogaethol unigolyn yn

cael eu hasesu yn erbyn gweithgareddau a disgrifyddion penodol. Mae'r asesiad yn ystyried i ba raddau y gall rhywun llwyddo gwneud y gweithgareddau PIP, fel y'u diffinnir mewn deddfwriaeth, yn ddiogel, i safon dderbyniol, dro ar ôl tro, ac mewn modd amserol.

67. Model cadarnhaol o anabledd

Ffordd o ddeall anabledd sy'n cydnabod anabledd fel rhan gadarnhaol a gwerthfawr o amrywiaeth ddynol ac sy'n canolbwyntio ar fanteision profiadau byw pobl anabl. Mae'n cadarnhau hunaniaeth a phrofiadau pobl anabl, yn herio rhagdybiaethau negyddol, ac yn hyrwyddo'r hawl i urddas, dewis, annibyniaeth a chyfranogiad mewn cymdeithas.

68. Model cymdeithasol o anabledd

Ffordd o ddeall anabledd wedi'i ddatblygu gan bobl anabl a'u sefydliadau cynrychioladol. Mae'r model cymdeithasol yn gwahaniaethu rhwng nam ac anabledd ac yn dadlau bod pobl yn anabl gan rwystrau mewn cymdeithas yn hytrach nag oherwydd eu nam yn unig. Gall y rhwystrau hyn fod yn gorfforol, ymarferol, agweddol, cysylltiedig â chyfathrebu, neu systemig, a gallant gyfyngu ar gyfranogiad, cynhwysiant ac annibyniaeth. Mae'r model cymdeithasol yn canolbwyntio ar nodi a dileu'r rhwystrau hyn fel y gall pobl anabl gymryd rhan yn llawn ac yn gydradd mewn cymdeithas.

69. Nam ar y synhwyrau

Nam sy'n effeithio ar un neu fwy o synhwyrau'r corff, gan gynnwys golwg, clyw, arogl, cyffwrdd, blas neu ymwybyddiaeth ofodol. Gall namau synhwyraidd amrywio o ran math a difrifoldeb a gallant effeithio ar sut mae person yn cael mynediad at wwybodaeth, yn cyfathrebu, yn llywio eu hamgylchedd, neu'n cymryd rhan mewn bywyd bob dydd.

70. Nam gwybyddol

Nam sy'n effeithio ar brosesau meddyliol person, gan effeithio ar y gallu i feddwl, dysgu, deall, cofio, defnyddio barn, a gwneud penderfyniadau.

71. Niwrowahaniaeth

Term anfeddygol sy'n disgrifio pan fydd ymennydd rhywun yn gweithio ac yn prosesu gwybodaeth mewn ffordd wahanol i'r hyn sy'n cael ei ystyried yn "nodweddiadol". Nid oes rhestr gytunedig o gyflyrau niwrowahanol, ond mae'r term yn aml yn cynnwys cyflyrau fel awtistiaeth, ADHD, dyslecsia, dyspracsia, dyscalcwlia ac eraill. Gellir defnyddio'r term niwrowahanol i gyfeirio at brofiad unigolyn o niwrowahaniaeth, a gellir defnyddio'r term niwrowahanol i ddisgrifio grŵp o bobl sy'n profi niwrowahaniaeth.

72. Pobl F/fyddar

Person sy'n uniaethu fel byddar, sef ‘b’ bach, fel arfer yn cyfeirio at y profiad awdiolegol o golli clyw. Efallai eu bod wedi cael eu geni'n fyddar neu'n fyddar yn ddiweddarach mewn bywyd a gallant gyfathrebu mewn amrywiaeth o ffyrdd, gan gynnwys Cymraeg a Saesneg ar lafar, darllen gwefusau, iaith arwyddion neu gyfuniad o ddulliau.

Mae person sy'n uniaethu fel Byddar, sef ‘B’ mawr, fel arfer yn cyfeirio at aelodaeth o'r gymuned Fyddar a hunaniaeth ddiwylliannol ac ieithyddol a rennir. Mae llawer o bobl Fyddar yn defnyddio Iaith Arwyddion Prydain (BSL) fel eu hiaith gyntaf neu a ffefrir a gallant uniaethu â diwylliant, hanes a rhwydweithiau cymunedol Byddar.

73. Porth cychwynnol PIP

Mewn budd-dal diwygiedig arfaethedig, mae hwn yn gam cyswllt ysgafn ar ddechrau'r broses o wneud cais PIP, drwy ddefnyddio ffurflen syml sydd ar gael yn ddigidol, dros y ffôn ac ar bapur. Byddai'n dechrau deall amgylchiadau person, casglu tystiolaeth i lywio eu taith drwy'r broses (gan gynnwys a ydynt yn bodloni meini prawf cymhwysedd sylfaenol) a nodi'r llwybr asesu mwyaf priodol.

74. Proffil digidol

Mewn system PIP ddiwygiedig, byddai proffil digidol yn cael ei ddatblygu ar ddechrau cais rhywun a'i ddiweddaru trwy gydol y broses. Byddai'n ymgorffori dull 'dywedwch wrthym unwaith' lle bwriedir i'r proffil roi mwy o reolaeth i unigolion dros sut mae eu gwybodaeth yn cael ei defnyddio a'i rhannu, lleihau ailadrodd diangen, a chefnogi mwy o ryngweithiadau cyfunol ar draws gwasanaethau a systemau.

75. Profiad byw

Y wybodaeth, y mewnwelediad a'r arbenigedd a gafwyd trwy brofiad personol uniongyrchol o anabledd, nam, cyflyrau iechyd hirdymor, cyfrifoldebau gofalu, neu systemau cymorth cysylltiedig. Gall hyn gynnwys profiadau cyfredol a pharhaus neu o'r gorffennol (profiad byw). Mae'r safbwyntiau a ddarperir gan brofiad byw yn rhoi tystiolaeth hanfodol a mewnwelediad unigryw i anghenion, rhwystrau, costau ychwanegol, cyfleoedd, annibyniaeth a chyfranogiad, ac effaith y byd go iawn o bolisïau, gwasanaethau a phenderfyniadau.

76. Punt Porffor

Pŵer gwario cyfunol pobl anabl a'u haelwydydd. Mae'n cynrychioli'r cyfraniad economaidd ehangach y mae defnyddwyr anabl yn ei wneud trwy eu gwariant ar nwyddau, gwasanaethau, teithio, hamdden, tai, ac agweddau eraill ar fywyd bob dydd.

77. Rheolau Arbennig ar gyfer Diwedd Oes (SREL)

Gall hawlwyr sy'n nodi eu bod yn agosáu at ddiwedd eu hoes ar y ffurflen gais gychwynnol wneud cais am PIP trwy'r broses gyflym a elwir yn SREL. Mae'r darpariaethau SREL yn cael eu bodloni os disgwylir diwedd oes yn rhesymol o fewn 12 mis.

78. Rheolwyr Achosion

Staff DWP sy'n asesu ceisiadau ac yn penderfynu cymhwysedd budd-daliadau sy'n gysylltiedig ag iechyd a phenderfyniadau dyfarnu yn seiliedig ar yr adroddiad asesu, y ffurflen 'Sut mae’ch anabledd yn effeithio arnoch', ac unrhyw wybodaeth ategol a ddarparwyd.

79. Rhwystrau

Heriau neu rwystrau a all gyfyngu ar allu person i gymryd rhan, bod yn

annibynnol, neu gael mynediad at gymorth. O dan y model cymdeithasol o anabledd, mae rhwystrau yn cael eu creu gan systemau, amgylcheddau, gwasanaethau, polisïau ac agweddau anhygyrch, yn hytrach na nam neu gyflwr iechyd unigolyn.

80. Sgwrs gefnogol

Yn y budd-dal diwygiedig arfaethedig, trafodaeth sy'n canolbwyntio ar y person gyda hawlydd am sut mae anabledd a/neu gyflwr iechyd hirdymor yn effeithio ar fywyd bob dydd, gan fynd y tu hwnt i'r cwestiynau asesu effaith, ac ystyried rhwystrau ehangach y gallai rhywun fod yn eu hwynebu. Y pwrpas yw nodi cymorth a gwasanaethau ychwanegol y gallai unigolyn fod yn gallu cael mynediad atynt.

81. Taliad Anabledd Oedolion (ADP)

Budd-dal i oedolion o oedran gweithio sy'n byw yn Yr Alban i helpu gyda'r costau ychwanegol o gael cyflwr iechyd hirdymor neu anabledd. Mae'n cael ei weinyddu gan Social Security Scotland ac mae wedi disodli PIP i'r rhai sy'n byw yn Yr Alban.

82. Taliad Annibyniaeth Personol (PIP)

Budd-dal y llywodraeth sy'n cwmpasu Cymru a Lloegr, gyda'r bwriad o helpu gyda'r costau ychwanegol sy'n gysylltiedig â chyflwr iechyd hirdymor neu anabledd i'r rhai sy'n gymwys ac sydd rhwng 16 oed ac oedran pensiwn y wladwriaeth.

83. Taliadau rheolaidd

Cymorth ariannol a delir ar gyfnodau rhagweladwy i gyfrannu tuag at y costau ychwanegol parhaus sy'n gysylltiedig ag anabledd neu gyflwr iechyd hirdymor.

84. Tystiolaeth (am gais PIP)

Y wybodaeth, profiadau a mewnwelediadau sy'n helpu i adeiladu dealltwriaeth deg a chywir o amgylchiadau, anghenion a chanlyniadau unigolyn. Gall tystiolaeth ddod o ystod o ffynonellau, gan gynnwys yr unigolyn, y rhai sy'n eu hadnabod orau, gweithwyr gofal iechyd proffesiynol, gwasanaethau cymorth, gofalwyr, cyflogwyr, a chofnodion perthnasol eraill.

85. UNCRPD

Daeth Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau Pobl Sydd ag Anableddau (UNCRPD) i rym yn 2008 a dyma'r cytundeb hawliau dynol cynhwysfawr cyntaf o'r 21ain ganrif. Mabwysiadodd gategoreiddio eang o anabledd, sy'n cyd-fynd â'r model cymdeithasol o anabledd, ac ailddatganodd fod gan bob person anabl hawl i bob hawl dynol a rhyddid sylfaenol. Nododd ble mae'n rhaid gwneud addasiadau i ganiatáu i bobl anabl arfer eu hawliau yn effeithiol a nododd feysydd lle mae hawliau wedi'u torri a lle mae'n rhaid atgyfnerthu diogelu hawliau pobl anabl. Cadarnhaodd llywodraeth y DU UNCRPD yn 2009 ac felly cytunodd i ddiogelu a hyrwyddo hawliau dynol pobl anabl.

86. Urddas

Y profiad o gael eich cydnabod a thrin fel person cydradd sydd â gwerth, cynhenid ymreolaeth a hawliau. Mae urddas yn cael ei gefnogi pan fydd pobl yn cael eu clywed, pan fod ganddynt ddewis a rheolaeth dros benderfyniadau sy'n effeithio ar eu bywydau, a gallant gymryd rhan lawn mewn cymdeithas heb wynebu rhwystrau, gwahaniaethu neu ragfarn diangen.

87. Ymddiriedaeth

Yr hyder sydd gan bobl anabl a'r rhai sydd â chyflyrau iechyd hirdymor, yn ogystal â'r rhai sy'n eu cefnogi, y bydd y system yn gwrando arnynt, yn gweithredu'n deg, yn cyfathrebu'n glir, ac yn gwneud penderfyniadau sy'n adlewyrchu eu hamgylchiadau, eu profiadau a'u hanghenion unigol.

88. Ymreolaeth

Y gallu i unigolyn weithredu'n annibynnol a gwneud eu dewisiadau eu hunain.

89. Yn canolbwyntio ar y person

Dull sy'n gosod yr unigolyn, ei brofiadau, ac effaith ei gyflwr yng nghanol trafodaethau, penderfyniadau a chefnogaeth.